

närmare. De två följande delarna (ibland som här utvidgat med V., VI. och VII.) tar upp en stor del av varje artikel och liknar det som vi ibland kallar för tolkningshistoria. De tar upp Bibelns mer idémässiga roll i judiska och kristna traditioner, teman, motiv och personer.

Lexikonet innehåller också en rad artiklar om framträdande judiska och kristna uttolkare av Bibeln. Det som sedan återstår, receptioner av Bibeln i litteratur, konst, musik och film, har en estetisk dimension och bildar ett område för sig. Därmed får vi fem huvudområden för varje större lexikonartikel, enligt ovan delarna I., II., III., IV. och VIII.-XI. Hela projektet är tydligt interdisciplinärt. Jag skulle gärna presentera den sista delen mera och diskutera dess karaktär men det får bli i en kommande recension.

Många artiklar i volym två vore värda en genomgång: Anna, Anointing, Anthropology, Antichrist, Anti-Judaism and Anti-Semitism, Apocalypses and Apocalypticism, Apostasy, osv., men det finns inte något utrymme för det. De receptionshistoriska avsnitten blir ibland av naturliga skäl mest en rad exempel, de flesta från engelskspråkligt område. Det väcker frågan om hur receptionshistorisk forskning i dagens läge bäst kan främjas: genom en rad specialundersökningar, genom speciella kommentarer, genom specialverk till enskilda delar av receptionshistorien, genom lexika eller genom en specialtidsskrift. Jag saknar mest det sista. En tidskrift kan bli mest gränsöverskridande. Och EBR bör kanske i fråga om Bibelns reception kompletteras med specialband till begränsade (språk)områden. Reception är alltid något bundet till tid och rum.

EBR är i hög grad ett amerikanskt manligt företag om man tänker på vilka som leder projektet och skriver i lexikonet. 24 av de 37 medlemmarna i ”editorial board” kommer från USA, bara tre av dem är kvinnor. Procenten kvinnor bland dem som skriver är dock större. Drygt hälften av författarna i volym ett kommer från USA. Detta kan ha flera förklaringar. Kanske är amerikanska bibelforskare mer nyfikna på nya saker. De flesta författare känner jag inte. Det kan bero på min ålder – med tanke på projektets omfattning finns det skäl att satsa på de unga – men också på den amerikanska dominansen eller på den mycket omfattande bredd som EBR står för. Det är verkligen ett interdisciplinärt uppslagsverk.

Jag gläder mig mycket över att Walter de Gruyter satsar på att ge ut detta unika lexikon. I fortsättningen gäller det att ständigt ha dess speciella karaktär i sikte: ”and Its Reception”. Förlaget har lovat komma ut med ytterligare tre band denna höst. Lexikonet, som ju är högaktuellt för många ämnesområden (exegetik, hermeneutik, teologi, judaistik, islamologi, idéhistoria, litteraturvetenskap, konstvetenskap, musikvetenskap med flera), bör finnas i varje större bibliotek. Och den som de närmaste tio-tjugu åren vill ägna sig åt Bibeln och dess fascinerande receptionshistoria har här möj-

lighet att få 36.000 spalter för enskilt studium. En god investering. Det borde räcka ett tag.

Birger Olsson,
Professor emeritus, Lund

Elisabeth Gerle: *Farlig förenkling – Religion och politik utifrån Sverigedemokraterna och Humanisterna* (Nora: Nya Doxa, 2010), 223 s.

Är det befogat att jämföra det nationalistiska partiet Sverigedemokraterna med föreningen Humanisterna, som propagerar för universella mänskliga rättigheter? Elisabeth Gerles bok *Farlig förenkling – Om religion och politik utifrån Sverigedemokraterna och Humanisterna*, som under hösten 2010 skapade en hel del debatt, svarar ja på den frågan. En del recensenter har dock varit tveksamma till jämförelsen. Och Humanisternas ordförande Christer Sturmark har svarat nej.

Hur är jämförelsen upplagd? Gerle betonar på ett flertal ställen att det inte handlar om att hitta likheter på ett åsikts- eller värdeplan. Tvärtom vinnlägger hon sig om att uppvisa de betydande ideologiska och andra skillnader som råder mellan de båda rörelserna. En viktig poäng, som blivit bortskymd i den efterföljande debatten, är att de likheter hon menar sig finna är av ett paradoxalt slag: Trots de närmast motsatta utgångspunkterna kan Humanisternas och Sverigedemokraternas sätt att agera enligt henne få likartade negativa effekter. Ett utanförskap för redan utsatta grupper i samhället – särskilt muslimerna – löper risken att förstärkas.

Den prövning hon vill genomföra i boken handlar alltså i hög grad om vilken roll – konstruktiv eller destruktiv – de båda rörelserna har i hanterandet av det mångkulturella samhällets problem.

Att Sverigedemokraternas förhållningssätt inte är ett gångbart alternativ torde stå klart för de flesta. Men att föreningen Humanisterna i detta avseende skulle kunna ses som en tvivelaktig aktör på den offentliga arenan är mindre uppenbart. Ja, att överhuvudtaget ta upp den frågan till granskning är i mångas ögon provokativt.

Det går att urskilja tre linjer i Gerles kritiska diskussion av Humanisternas agerande. Den första rör innehållet i deras religionskritik. Enligt henne beskrivs religionen av Humanisterna antingen som en skadlig företeelse eller i bästa fall – liberal svensk kristendom – som något harmlöst. Men aldrig som en positiv kraft av värde för samhället. Humanisternas kritiska udd är alltså, menar hon, riktad mot människor som är bärare av traditionalistiska eller konservativa religionsformer, vars värderingar och livsstil avviker från det svenska, sekulära majoritetssamhället. Det säger sig självt att denna radikalt avfärdande inställning knappast bidrar till en framgångsrik integration av invandrargrupper med stark religiös tillhörighet. Tvärtom kan den underblåsa främlingsfientliga och islamofobiska stämningar.

När det gäller risken för att ge syre åt den pyrande islamofobin kunde Gerle ha drivit kritiken längre genom att vidga synfältet till de internationella nyateistiska strömningarna, som fungerar som en inspirationskälla för Humanisterna. Hos Onfray finns ett ohöjlt förakt för islam. Sam Harris – senast anlitad av Humanisterna som artikelförfattare i den nya tidskriften *Sans* – utmålar i sin bok *The End of Faith* från 2004 (kap. 5) islam som ett globalt, världspolitiskt hot. Ekon av Harris tänkande hittar vi bl a i Sturmarks bok "Tro och vetande 2.0" (s. 33) och i artiklar skrivna av andra medlemmar i dagspressen.

Den andra linjen i Gerles kritiska granskning av Humanisterna handlar om deras polariserande debattteknik. Ett genomgående drag i denna är att religionernas negativa sidor "överkommuniceras" medan vad som skulle kunna ses som deras positiva bidrag helt bortlämnas. Berättigad religionskritik övergår därmed till anti-religiös propaganda. Polariseringen förstärks enligt henne av en statisk religionssyn där man inte tar hänsyn till hur religionerna konstant förändras genom att brytas mot de sociala och kulturella sammanhang där de ingår. Till detta kommer också att Humanisterna förefaller att helt bortse ifrån det idéhistoriska faktum att det sekulära, västerländska samhället, inklusive den liberala välfärdsstaten, har religiösa rötter, vilket gör det omöjligt att dra en knivskarp gräns mellan religiöst och icke religiöst. Sammantaget leder dessa förenklingar till vad Gerle anser vara en "fördummande" religionsdebatt, som skapar en nidsbild av "den Andre". Och sådana kan bli farliga menar hon.

Om vi höjer blicken från den svenska scenen framstår inte hennes kritik här som särskilt kontroversiell. I den internationella diskussionen av "de nya ateisterna" har ett flertal kritiker, t ex Tina Beattie, framhållit samma fara.

Den tredje linjen i hennes granskning, som i mina ögon är mest intressant eftersom den för in nytt material i den inhemska religionsdebatten, fokuserar på hur Humanisterna själva vill framställa sin syn på det mångkulturella samhället. Hon citerar Sturmark som i till synes positiva ordalag hävdar att "endast ett sekulärt samhälle förmår förverkliga det mångkulturella idealet på riktigt". Vid en närläsning av Humanisternas texter framgår emellertid, menar Gerle, att ordet "sekulärt samhälle" här närmast avser ett religionsfritt offentligt rum, dvs. ett rum som inte utövar någon religiös påverkan på exempelvis barn. Först då kan religionen bli ett verkligt fritt val förefaller Humanisterna mena. Deras tal om det "mångkulturella samhället" ter sig därför som ihåligt eftersom det röjer ett underliggande sekularistiskt eller monokulturellt ideal är Gerles slutsats. Den är förmodligen helt riktig, även om det inte är alldeles så enkelt att veta hur Humanisterna tänker i denna fråga.

Gerles kritik av denna sekularistiska idé om vad ett mångkulturellt samhälle skulle kunna innebära baserar

sig främst på Jürgen Habermas samhällsfilosofi och sociologen José Casanovas analys av religionens tänkbara roller i offentligheten. Den senare framhåller att det inte på förhand kan avgöras om religionens inblandning i det offentliga livet är önskvärd eller inte. I vissa hörn av världen har religionens mobilisering bidragit till att demokratisera auktoritär politik, i andra hörn har motsatsen skett. Habermas å sin sida betonar att religionssamfundens fortbestånd är viktiga för att ge stöd och näring åt goda, samhällsbärande normer. Idealet för honom är respektfull dialog och ett ömsesidigt lärande när det gäller sekulära tolkningar av livet och religiösa.

Habermas och Casanova fungerar i Gerles bok både som kontraster till Humanisterna och som exempel på ett mer reflekterat tänkande i takt med nutiden. Habermas religionssyn rymmer dock inslag, om än i uttunnad form, av samma rationalism som genomsyrar Humanisternas tänkande. Här hade det funnit utrymme för en djupare filosofisk diskussion där även likheter tagits upp.

Gerles bok har en del skrivtekniska brister. Vissa partier gör ett intryck av att vara hastigt hopskrivna. Det finns alldeles för många korrekturfel, en brist som dock ytterst förlaget är ansvarig för. Som påpekats av andra recensenter finns också faktafel (se Signum 8/2010). Men när det gäller det bärande resonemanget ser jag inga svagheter annat än att det här och var finns behov av fördjupning. Hennes jämförelse är inte långsökt.

Peder Thalén
Docent, Gävle

John Teehan, *In the Name of God. The Evolutionary Origins of Religious Ethics and Violence* (West Sussex: Wiley-Blackwell, 2010), 272 sid.

"I religionens namn": så lyder den gängse bortförklaringen av våld som begås av religiösa personer, under flagg av deras brinnande religiösa övertygelser. Teologer och religiösa företrädare är inte sällan reflexmässigt snabba med att ta till detta argument. Lite mer utlagt innebär argumentet att det våld som utförts, med tillhörande religiös motivering, inte är en konsekvens av sann religiositet utan av en starkt perverterad tolkning av traditionen. Exempelvis är det vanligt att avfärda al-Qaidas religiösa terrorism på det sättet. En företrädare för detta sätt att argumentera är Charles Kimball, i den uppmärksammade boken *När religionen blir ond*.

John Teehans tes går helt på tvärs mot denna etablerade retoriska figur. Hans huvudargument är att våld väsentligen är en naturlig del av religion, även om många religiösa anhängare och företrädare naturligtvis tar avstånd från våld eller är pacifister.

Utgångspunkten för Teehans framställning är den inriktning inom religionsforskningen som utvecklats